

Bojczuk, Hanna

Kobiety-lekarki w Towarzystwie Lekarskim Warszawskim w latach 1875-1939 : (1875-1905 - część pierwsza)

Medycyna Nowożytna 15/1 - 2, 139-157

2008

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Kobiety-lekarki w Towarzystwie Lekarskim Warszawskim w latach 1875–1939

(1875–1905 – część pierwsza)

1875–1896

Skład osobowy utworzonego w grudniu 1820 r. Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego (TLW) stanowili lekarze zamieszkałi w Warszawie lub poza nią, w kraju i za granicą „sztukę swą prawnie wykonujący”¹. Do dnia 7 stycznia 1896 r. w składzie osobowym tegoż Towarzystwa nie było kobiet-lekarek. Ale w Bibliotece TLW znacznie wcześniej były ich prace. Świadczy o tym m.in. fakt, że w czerwcu 1875 r., za prezesury Juliana Kosińskiego (1833–1914), dr Wilhelm Lubelski (1832–1891)² ofiarował dla zbiorów bibliotecznych TLW kilka medycznych publikacji, przywiezionych przez siebie z podróży do Francji. Były wśród nich trzy rozprawy doktorskie kobiet-lekarek: Mary Putnam, Elisabeth Garrett i Madeleine Bres. Przekazując te dary, Wilhelm Lubelski z wielkim uznaniem mówił „o kobietach

¹ *Ustawy Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego*, Warszawa 1820, art. 3 i 4.

² Wilhelm Lubelski (1832–1891) – rodem z Płocka, neurolog i psychiatra warszawski, ordynator oddziału kobiet „epileptycznych” w Szpitalu Dzieciątka Jezus w Warszawie. Od 1861 r. członek Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego, w którym to w latach 1863–1864 pełnił funkcję bibliotekarza. S. Koźmiński, *Słownik lekarzów polskich*, Warszawa 1888, s. 283.

uczęszczających na medycynę”³. Fakt ten mógł się stać zapowiedzią bliskich zmian w składzie osobowym TLW, bowiem na członków Towarzystwa przyjmowano tylko osoby (dotąd tylko lekarzy) z uznanym dorobkiem naukowym. We wrześniu tego samego 1875 r. tenże W. Lubelski ofiarował TLW niemieckojęzyczną publikację naukową Polki, studiującej na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu w Zurychu. Była to odbitka artykułu **Anny Tomaszewicz (1854–1918)** na temat działania chloralu i kwasu trójchlorooctowego, zamieszczonego przez nią w „Archiv für die gesammte Physiologie und die Thiere”⁴. Publikacja ta była wynikiem podjętych przez nią, już na trzecim roku studiów, badań naukowych, m.in. nad działaniem chloralu oraz tzw. rozprze-strzenianiem się podniet w mięśniach. Anna Tomaszewicz w roku akademickim 1875/76, jako studentka V roku medycyny, objęła zaproponowane jej wówczas stanowisko asystenta Ludimara Hermana (1838–1914), profesora fizjologii na Uniwersytecie w Zurychu. Pod jego kierunkiem przygotowywała rozprawę na temat „fizjologii błęd-nika słuchowego”⁵ – *Beitrage zur Physiologie des Ohrlabyrinths*. Na podstawie tej pracy w 1877 r. otrzymała stopień doktora medycyny⁶. Była pierwszą Polką z europejskim dyplomem medycyny⁷.

Rok później (w październiku 1876 r.) do zbiorów Biblioteki TLW włączono, nadesłaną z Petersburga, pracę doktorską **Warwary Kosze-warowej-Rudniewej Aleksandrownej (1847–1899)**, pierwszej kobiety w Rosji, która otrzymała dyplom doktora medycyny⁸.

W 1877 r., za prezesury Henryka Hoyera (1834–1907), A. Tomaszewicz przysłała Towarzystwu dwie swoje wyżej wymienione publika-cje, z prośbą o włączenie ich do zbiorów bibliotecznych Towarzystwa⁹.

³ *Protokół posiedzenia z dnia 15 czerwca 1875 r.*, (w:) „Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego” (dalej: „Pamiętnik TLW”) 1875, t. 72, z. 3, s. 397.

⁴ A. Tomaszewicz, *Die Wirkung des Chlorals und der Trichoressigsäure*, w: „Archiv für die gesammte Physiologie des Menschen und der Thiere” 1874, t. 9, s. 35–43. *Protokół posiedzenia z dnia 21 września 1875 r.*, (w:) „Pamiętnik TLW” 1875, t. 72, z. 3, s. 401.

⁵ A. Gawińska, *Anna Tomaszewicz Dobrska w 70. rocznicę śmierci – pierwszej lekarki Polki*, w: „Problemy Lekarskie” 1988, t. 27, nr 2, s. 337.

⁶ A. Tomaszewicz, *Beitrage zur Physiologie des Ohrlabyrinths*, Zurich 1877.

⁷ T. Brzeziński, *Polskie peregrynacje po dyplomy lekarskie*, Warszawa 1999, s. 110, 118, 495. Kilkanaście lat wcześniej, bo w 1856 r. w szkole lekarskiej w Cleveland – Ohio dyplom lekarski otrzymała Pola Maria Zakrzewska (1828–1902), rodem z Berlina. Była pierwszą Polką i pierwszym polskim lekarzem, który otrzymał dyplom medycyny w Stanach Zjednoczonych; tamże, s. 89, 117, 243.

⁸ A. Koszewarowa-Rudniewa, *Materiały dla patologicznej anatomii matocznawo włagaliszcząca*, St. Petersburg 1876; *Protokół posiedzenia z dnia 3 października 1876 r.*, w: „Pamiętnik TLW” 1876, t. 72, s. 549.

⁹ *Protokół posiedzenia z dnia 2 października 1877 r.*, (w:) „Pamiętnik TLW” 1878,

Publikacjami tymi zainteresował się prezes Henryk Hoyer, który na posiedzeniu TLW, w dniu 4 grudnia 1877 r., powiedział: „Przeczytałem dwie rozprawy naukowe treści fizjologicznej, napisane przez pannę **Annę Tomaszewicz**, obdarzoną stopniem doktora medycyny przez Wydział Lekarski Zuryskiego Uniwersytetu, a to z zamiarem złożenia z nich krótkiego sprawozdania Towarzystwu Lekarskiemu. Przystępuję obecnie do zdania relacji z nich w przekonaniu, że członków Towarzystwa nie mało interesować powinny rezultaty prac naukowych, podjęte na polu lekarskim przez rodaka należącego do płci pięknej, interes ten zapewne jeszcze się zwiększy, że zestawione w owych pracach spostrzeżenia były robione na zwierzętach, na których zręczna rączka damska sama wykonała wiwisekcję”. Po dokonanych omówieniach obu tych rozpraw Hoyer stwierdził, że autorka tych prac udowodniła, iż dysponuje dokładną znajomością „(...) odpowiedniej literatury samego przedmiotu i w ogóle całej fizjologii (...). A prace te świadczą o wielkich zdolnościach autorki, jak również o zupełnym obznajmieniu się z celami i środkami medycyny, słowem autorka znajduje się zupełnie na wysokości nowszego stanowiska nauki”¹⁰. Kilka tygodni później, na posiedzeniu wyborczym w dniu 8 stycznia 1878 r., poinformowano, że: „**Panna Tomaszewicz** z Zurychu na ręce prezesa nadesłała list z prośbą, aby na mocy podanych swoich dwóch rozpraw – ocenionych przez prezesa Hoyera – mogła być zaliczoną do grona członków korespondentów naszego Towarzystwa”. Wobec obecności wymaganej większości członków TLW, przystąpiono do tajnego głosowania, w wyniku którego okazało się jednak, że „kandydatura p. Tomaszewicz upadła”¹¹.

Nie przyjęcie do Towarzystwa pierwszej polskiej lekarki, ubiegającej się o członkostwo tegoż Towarzystwa, wywołało oburzenie m.in. w kręgach warszawskich publicystów, posądzających TLW o konserwatyzm. I tak, Aleksander Świętochowski (1849–1936) w „Przeglądzie Tygodniowym” z dnia 27 stycznia 1878 r. napisał: „Uwijać się będzie u nas kanarek między wróblami, panna Tomaszewicz, pierwsza polska lekarka wykształcona w Zurychu, między synami Eskulapa, którzy ją dziobać już zaczęli”¹². A Bolesław Prus (1847–1912) w „Kurierze Warszawskim” z dnia 20 lutego 1878 r. dodał: „(...) Panna Tomaszewicz

t. 74, z. 1, s. 90.

¹⁰ H. Hoyer, *Sprawozdanie z prac p. Tomaszewiczówny. Protokół posiedzenia z dnia 4 grudnia 1877 r.*; tamże, s. 171, 173.

¹¹ *Posiedzenie I wyborcze z dnia 8 stycznia 1878 r.*, tamże, z. 3, s. 527.

¹² A. Świętochowski, *Echa warszawskie*, „Przegląd Tygodniowy” 1878, R. 13, nr 4, s. 39.

wiczówna ukończyła za granicą kurs medycyny i otrzymała dyplom doktorski (...), napisała rozprawę doktorską i złożyła ją w jednej z najszacowniejszych instytucji naszych. Rozprawę przyjęto, oddano jej wielkie pochwały, lecz mimo dość znacznej liczby głosów przychylnych, kandydaturę panny T. odrzucono (...). Sądzymy, że wypadek ten jest zwykłym objawem wstępu do rzeczy niezwykłych, zjawiska tak powszechnego na świecie, że nawet wróble dziobią kanarka dlatego, iż jest żółty”¹³.

Dyskusja w prasie toczyła się nadal. Władze Towarzystwa jednak nie zabrały głosu w tej sprawie. Tymczasem Tomaszewicz wyjechała do Petersburga, aby tam nostryfikować swój szwajcarski dyplom lekarski. W czerwcu 1880 r. powróciła do Warszawy. Rozpoczęła prywatną praktykę lekarską jako akuszerka i lekarka chorób kobiecych. W 1881 r. została żoną doktora Konrada Dobrskiego (1849–1915), członka TLW. W listopadzie 1882 r. podjęła pracę w Przytułku Położniczym 2-Gim, przy ulicy Niecałej¹⁴. Wraz z mężem należała do, istniejącej przy TLW od 1857 r., Kasy Wsparcia Podupadłych Lekarzy oraz Wdów i Sierot Biednych po Lekarzach Pozostałych. Na konto tejże Kasy dobrowolnie wpłacała roczną składkę w wysokości 6 rubli srebrem. Jej mąż, Konrad Dobrski, który w latach 1899–1915 pełnił funkcję kasjera tejże Kasy, również dobrowolnie wspierał jej fundusz roczną wpłatą 10 rubli srebrem¹⁵. W tym czasie Dobrscy mieszkali przy ulicy Nowogrodzkiej 40¹⁶. Pod koniec maja 1915 r. **Anna Tomaszewicz Dobrska** ofiarowała Towarzystwu 287 dzieł „treści lekarsko-społecznej i zawodowej” pozostałych po zmarłym, w dniu 28 stycznia 1915 r., jej mężu Konradzie Dobrskim¹⁷.

Na posiedzeniu klinicznym w dniu 18 czerwca 1918 r. ówczesny prezes TLW, Marian Jakowski (1857–1921), zawiadamiając o śmierci pierwszej kobiety-lekarka w Polsce, powiedział, że **Anna Tomaszewicz Dobrska** „położyła wielkie zasługi dla sprawy utworzenia pracy lekarskiej kobiet oraz ujawniła żywą i niezwykle pożyteczną działalność na polu pracy społecznej”¹⁸. W tymże 1918 r. wśród członków TLW

¹³ B. Prus, *Panna Tomaszewiczówna*, „Kurier Warszawski” 1878, R. 58, nr 35, s. 1–2, oraz nr 42, s. 1–2.

¹⁴ Z. Filar, *Anna Tomaszewicz Dobrska*, Warszawa 1959, s. 30.

¹⁵ *Sprawozdanie z obrotu i funduszy Kasy Wsparcia Podupadłych lekarzy oraz wdów i sierot biednych po lekarzach pozostałych za rok 1896*, (w:) „Pamiętnik TLW” 1897, t. 93, z. 4, s. 1137–1140 (i za lata następne w kolejnych rocznikach „Pamiętnika TLW”).

¹⁶ *Przewodnik Lekarski m. Warszawy na 1914 rok*, Warszawa 1914, s. 30.

¹⁷ *Posiedzenie dnia 1 czerwca 1915 r.*, (w:) „Pamiętnik TLW” 1915, t. 111, z. 1, s. 135.

¹⁸ *Protokół posiedzenia klinicznego z dnia 18 czerwca 1918 r.*, (w:) tamże, t. 114, z. 1, s. 150.

było 13 lekarzy, spośród 85 ówczesnych członków czynnych tegoż Towarzystwa, którzy pamiętali jeszcze atmosferę posiedzenia wyborczego z dnia 8 stycznia 1878 r.¹⁹

Od pamiętnego wrześniowego posiedzenia TLW w 1875 r., na którym prezentowano ofiarowaną przez Wilhelma Lubelskiego publikację pierwszej Polki studiującej medycynę na szwajcarskim Uniwersytecie w Zurychu, minęło osiem lat, kiedy to we wrześniu 1883 r., na pierwszym powakacyjnym posiedzeniu tegoż Towarzystwa, ten sam doktor W. Lubelski ofiarował do zbiorów bibliotecznych TLW publikację kolejnej polskiej lekarki. Była to publikacja autorstwa **Teresy Ciszkiewicz (1848–1921)** pt. *Ueber die Gahrung des schleimsauren Ammoniaks* (Riga 1874)²⁰. Teresa Ciszkiewicz, rodem z ziemi kowieńskiej, w 1879 r., po otrzymaniu dyplomu lekarza na Wydziale Lekarskim szwajcarskiego Uniwersytetu w Bernie, a następnie nostryfikacji tegoż dyplomu w Petersburgu w 1883 r., osiedliła się w Warszawie, gdzie do końca swego pracowitego życia wykonywała zawód lekarza ginekologa i położnika. Była jedną z inicjatorek utworzenia w Warszawie oddziału Polskiego Towarzystwa Pomocy Ofiarom Wojny. W Towarzystwie tym w latach 1914–1918 pełniła funkcję wiceprezesa. Współpracowali z nią wówczas doktorzy: Przemysław Rudzki (1876–1940) i Rafał Radziwiłłowicz (1860–1929)²¹.

Kolejną polską lekarką, której publikacje trafiły do zbiorów bibliotecznych TLW, była dr **Teodora Krajewska**, z domu **Kosmowska (1854–1935)**. Na posiedzeniu klinicznym w dniu 6 września 1892 r. poinformowano, że wśród darów nadesłanych do TLW znajduje się rozprawa doktorska autorstwa **Teodory Krajewskiej** pt. *Recherches physiologique sur la reaction de degenerescence* (Geneve 1892)²². T. Krajewska podczas studiów lekarskich w Genewie (w latach 1885–1891) w 1890 r. objęła zaferowane jej tam wówczas stanowisko asystentki w pracowni fizjologicznej profesora Moritza Schiffa (1823–1895). Była pierwszą kobietą w Szwajcarii, której powierzono taką funkcję. Fakt ten wywołał duże poruszenie, a nawet zdziwienie

¹⁹ Rok 1878. Urzędnicy i komitety Towarzystwa w r. 1878. Członkowie czynni, (w:) „Pamiętnik TLW” 1878, t. 74, z. 1, s. 6–8 oraz Członkowie Towarzystwa, w: „Rocznik Zarządu Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego” za rok 1915, Warszawa 1915, s. 6–11.

²⁰ Posiedzenie z dnia 4 września 1883 r., (w:) „Pamiętnik TLW” 1883, t. 79, z. 4, s. 780.

²¹ P. Szarejko, *Słownik lekarzy polskich XIX wieku*, t. 1, Warszawa 1991, s. 11–114, 113–114.

²² Protokół posiedzenia klinicznego z dnia 6 września 1892 r., (w:) „Pamiętnik TLW” 1892, t. 88, z. 4, s. 863.

w tamtejszym środowisku naukowym. Atmosfera, jaka się wówczas wokół niej wytworzyła, spowodowała, że w 1892 r., za poradą pisarza i publicysty Tomasza Jeża (1824–1915), zaprzyjaźnionego z jej warszawskim domem, postanowiła opuścić nieprzychylnie dla niej środowisko uniwersyteckie. Zgłosiła swą kandydaturę do ogłoszonego wówczas konkursu na stanowisko urzędowej lekarki dla kobiet w Bośni. Pracę tę objęła w 1893 r. Po kilku latach, w 1899 r. przeniosła się do Sarajewa, gdzie oprócz pracy zawodowej lekarza ginekologa i położnika, prowadziła oświatę sanitarną. Ponadto, w tamtejszej szkole dla Polaków, uczyła dzieci języka polskiego. W 1927 r. powróciła do Warszawy. Zmarła 5 września 1935 r. Pochowano ją na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie²³.

Pierwszą polską lekarką, której udało się zostać członkiem TLW, była **Elżbieta A. Downarowicz**. W 1893 r. Marian Jakowski, ówczesny redaktor „Pamiętnika Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego”, przyjął artykuł **E.A. Downarowicz** pt. *Komórki nerwowe i ciałka wędrujące*. Była to rozprawa przygotowana na podstawie materiału zebranego w Pracowni Patologii Ogólnej Uniwersytetu Warszawskiego, kierowanej wówczas przez Rosjanina Siergieja Michajłowicza Lukjanowa (1855–?) i opublikowana uprzednio w rosyjskojęzycznym czasopiśmie „Archiv Laboratorii Obszcznej Patologii pri Imperatorskom Warszawskom Uniwersitetie”²⁴. Była to pierwsza praca lekarza-kobiety zamieszczona w wydawanym od 1837 r. organie TLW, jakim był „Pamiętnik”. W maju 1894 r. **Downarowicz** ofiarowała do zbiorów Biblioteki TLW odbitkę tej pracy w obu wersjach językowych²⁵. W listopadzie 1895 r. złożyła na ręce ówczesnego prezesa TLW, Ignacego Baranowskiego (1833–1919), podanie z prośbą o przyjęcie jej do grona członków Towarzystwa. Na posiedzeniu klinicznym w dniu 5 listopada 1895 r., w którym brało udział 48 lekarzy, sylwetkę **Elżbiety Downarowicz** zaprezentował Władysław Gajkiewicz (1850–1920), ordynator oddziału neurologicznego Szpitala Starozakonnych w Warszawie, przy ul. Pokornej, gdzie wówczas **Downarowicz** była asystentką. Na posiedzeniu kandydaturę jej poparli doktorzy: Antoni Elsenberg (1852–1910), ordynator oddziału skórno-wenerycznego w tymże szpi-

²³ P. Szarejko, *Słownik lekarzy*, s. 298–301.

²⁴ E. Downarowicz, *Komórki nerwowe i ciałka wędrujące*, (w:) „Pamiętnik TLW” 1893, t. 89, z. 4, s. 763–784 oraz E. Downarowicz, *Nerwnyja klitka i bljużdajuszczca tblia...*, w: „Archiv Laboratorii Obszcznej Patologii pri Imperatorskom Warszawskom Uniwersitetije” 1893, t. 1, nr 6, s. 77–94, tabl. 1.

²⁵ *Protokół posiedzenia klinicznego z dnia 1 maja 1894 r.* (w:) „Pamiętnik TLW” 1894, t. 90, z. 4, s. 490.

talu, oraz Jan Raum (1854–1918), asystent oddziału chirurgicznego w Szpitalu Przemienienia Pańskiego na Pradze²⁶.

Na posiedzeniu klinicznym w dniu 19 listopada 1895 r. prezes Ignacy Baranowski poinformował, że Zarząd Towarzystwa „po rozpatrzeniu podania lekarza kobiety panny **Downarowiczówny** (...) postanowił jej kandydaturę poddać ballotowaniu, wymaganemu przez Regulamin” tegoż Towarzystwa²⁷. Na posiedzeniu TLW w dniu 26 listopada 1895 r. wśród czytanych wówczas sprawozdań z dokonań naukowych ośmiu kandydatów na członków TLW, odczytano także pracę **Downarowicz**. Sprawozdanie sporządził wspomniany już Marian Jakowski, członek ówczesnego Zarządu TLW²⁸. Wybory nowych członków odbyły się w dniu 7 stycznia 1896 r. Wówczas to na 127 głosujących **E.A. Downarowicz** otrzymała 99 głosów popierających jej przyjęcie do TLW²⁹.

²⁶ *Protokół posiedzenia klinicznego z dnia 5 listopada 1895 r.*, (w:) „Pamiętnik TLW” 1895, t. 91, z. 4, s. 974.

²⁷ *Protokół posiedzenia klinicznego z dnia 19 listopada 1895 r.*, (w:) tamże, s. 982.

²⁸ *Protokół posiedzenia klinicznego z dnia 26 listopada 1895 r.*, (w:) tamże, s. 992. W tymże 1895 r. wśród ówczesnych członków TLW było 45 lekarzy, którzy należeli do tegoż Towarzystwa w 1878 r., kiedy to odbywało się tajne głosowanie nad przyjęciem do TLW pierwszej polskiej lekarki Anny Tomaszewicz. Zob. przypisy 19. *Rok 1878*, s. 6–7 oraz *Lista Członków Towarzystwa*, w: „Rocznik Zarządu Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego” 1895, t. 91, z. 2, s. 438–440. Sześciu z nich wchodziło w skład ówczesnego Zarządu TLW. Byli to:

Ignacy Baranowski (1833–1919),	członek TLW od 1862 r.
Włodzimierz Brodowski (1825–1903)	członek TLW od 1861 r.
Konrad Dobrski (1849–1915)	członek TLW od 1875 r.
Bolesław Gepner (1835–1913)	członek TLW od 1871 r.
Stanisław Kondratowicz (1850–1898)	członek TLW od 1876 r.
Edward Przewoski (1849–1925)	członek TLW od 1874 r.
Skład Zarządu TLW w 1895 r.:	
Prezes Ignacy Baranowski (1833–1919)	członek TLW od 1862 r.
Wiceprezes Alfred Sokołowski (1850–1924)	
Sekretarz stały Włodzimierz Brodowski (1825–1903)	
Sekretarz roczny Karol Rychliński (1864–1931)	członek TLW od 1893 r.
Podskarbi Stanisław Kondratowicz (1850–1898)	
Bibliotekarz Józef Peszke (1845–1916)	członek TLW od 1880 r.
Redaktor „Pamiętnika” Marian Jakowski (1857–1921)	członek TLW od 1882 r.
Zarządzający pracownia Tow. Edward Przewoski (1849–1925)	członek TLW od 1874 r.
Członkowie wybrani na lata 1893–1897:	
Bolesław Gepner (1835–1913)	członek TLW od 1871 r.
Otton Hewelke (1858–1919)	członek TLW od 1887 r.
Konrad Dobrski (1849–1915)	

Według: *Lista Urzędników i Komitetów Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego w 1895 roku*, (w:) „Rocznik Zarządu TLW” 1895, t. 91, z. 2, s. 434.

²⁹ *Posiedzenie wyborcze z dnia 7 stycznia 1896 r.*, (w:) „Pamiętnik TLW” 1896, t. 92, z. 1, s. 236.

Na następnym posiedzeniu w dniu 21 stycznia 1896 r. prezes Ignacy Baranowski powitał nowych członków Towarzystwa. Wręczył im dyplomy członkowskie oraz egzemplarze Regulaminu i Ustawy TLW. A zwracając się do **Elżbiety Downarowicz**, wyraził słowa uznania, podkreślając „doniosłość pierwszego kroku, jaki uczyniło Towarzystwo, przyjmując do swego grona lekarza-kobietę”. Życzył jej „aby pierwsza kobieta lekarz w charakterze członka Towarzystwa, godnie odpowiadała na zadanie, jakie ją czeka”³⁰.

Downarowicz, od początku swej przynależności do TLW, aktywnie uczestniczyła w działalności naukowej. Już na posiedzeniu klinicznym w dniu 10 marca 1896 r. włączyła się do dyskusji na temat badań doświadczalnych nad wtórnym zwyrodnieniem układu nerwowego³¹. Wypowiadała się także na temat chorób dziedzicznych układu mózgowo-rdzeniowego, twierdząc m.in., że skleroza amyotoficzna rzadko bywa chorobą dziedziczną³². Na posiedzeniu klinicznym w dniu 29 grudnia tego samego roku po raz pierwszy przedstawiła pacjenta z tzw. *spasmus saltatorius*³³. W tymże 1896 r. w Pracowni Naukowej TLW przy ulicy Niecałej 7, kierowanej wówczas przez Edwarda Przewoskiego, prowadziła swoje badania nad przypadkiem porażenia opuszkowego bez zmian anatomicznych oraz nad przypadkiem *sklerosis lateralis amyotrophica*³⁴.

Data posiedzenia, w którym uczestniczyły lekarze-kobiety w 1896 r.	Nazwisko i imię lekarza-kobiety
21 stycznia ¹	Elżbieta A. Downarowicz
10 marca ²	Elżbieta A. Downarowicz
29 grudnia ³	Elżbieta A. Downarowicz

¹ Protokół posiedzenia klinicznego z dnia 21 stycznia 1896 r., (w:) „Pamiętnik TLW” 1896, t. 112, z. 1, s. 236.

² Protokół posiedzenia klinicznego z dnia 10 marca 1896 r., (w:) tamże, z. 2, s. 493.

³ Protokół posiedzenia klinicznego z dnia 29 grudnia 1896 r., (w:) „Pamiętnik TLW” 1897, t. 113, z. 1, s. 220–221.

³⁰ Posiedzenie kliniczne z dnia 21 stycznia 1896 r., (w:) tamże, s. 237–238.

³¹ Posiedzenie kliniczne z dnia 10 marca 1896 r., (w:) tamże, z. 2, s. 493.

³² Posiedzenie kliniczne z dnia 20 października 1896 r., (w:) tamże, z. 4, s. 1156.

³³ Posiedzenie kliniczne z dnia 29 grudnia 1896 r., (w:) „Pamiętnik TLW” 1897, t. 93, z. 1, s. 220–221.

³⁴ E. Biernacki, Sprawozdanie z czynności Pracowni Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego za rok 1896, (w:) Rocznik Zarządu TLW za rok 1896, „Pamiętnik TLW” 1897, t. 93, z. 2, s. 573.

1897

W 1897 r., za prezesury Bolesława Gepnera (1835–1913), w TLW odbyło się 31 posiedzeń, w tym 29 klinicznych. Uczestniczyło w nich 2379 osób, 2293 członków Towarzystwa oraz 81 gości. Podczas posiedzeń klinicznych wygłoszono 41 odczytów. Przedstawiono 77 przypadków chorobowych. Zademonstrowano także kilkanaście preparatów anatomicznych i przyrządów lekarskich. W dyskusjach uczestniczyło 79 osób³⁵. Wśród 81 gości uczestniczących w posiedzeniach TLW była **Estera Golde (1872–?)**, która rok wcześniej otrzymała dyplom lekarza w paryskiej Akademii Lekarskiej³⁶. **Estera Golde** była jednym z pięciu wymienionych gości, przybyłych na posiedzenie TLW w dniu 30 listopada 1897 r.³⁷ Podczas jego trwania prezes Gepner wygłosił wspomnienie o zmarłym w dniu 17 listopada tego roku Stanisławie Krysińskim (1847–1897), autorze m.in. przygotowanego do druku *Słownika terminologii anatomicznej*³⁸. (Na posiedzeniu tym Władysław Krajewski zaprezentował m.in. przyrząd opatrunkowy Reclusa do unieruchamiania złamanych kończyn dolnych oraz rękawiczki gumowe osłaniające ręce lub też palce rąk lekarza podczas zabiegów chirurgicznych czy badań ginekologicznych³⁹). W 1897 r. **E. Downarowicz**, jak odnotowano, „w dalszym ciągu opracowywała przypadek myastenii” w zarządzanej przez profesora H. Hoyera Pracowni Doświadczalnej TLW, przy ulicy Niecałej 7⁴⁰.

Data posiedzenia, w którym uczestniczyły lekarze-kobiety w 1897 r.	Nazwisko i imię lekarza-kobiety
(?)	E. Downarowicz
30 listopada ⁴	E. Golde

⁴ Posiedzenie kliniczne dodatkowe z dnia 30 listopada 1897 r., (w:) „Pamiętnik TLW” 1898, z. 1, s. 218.

³⁵ S. Rembieliński, *Sprawozdanie z czynności naukowych TLW za rok 1897*, (w:) „Pamiętnik TLW” 1898, t. 94, z. 2, s. 577–578; H. Bojczuk, *Spis posiedzeń TLW za lata 1820–1939*. Materiały własne, rękopis, s. 78.

³⁶ T. Brzeziński, *Polskie peregrynacje*, s. 433.

³⁷ *Posiedzenie kliniczne dodatkowe z dnia 30 listopada 1897 r.*, (w:) „Pamiętnik TLW” 1898, t. 94, z. 1, s. 218.

³⁸ B. Gepner, *Pamięć śp. Stanisława Krysińskiego*, w: tamże, s. 218–220; W. Kosmowski, *Wspomnienie pośmiertne o członkach w roku 1897 zmarłych*. 1. śp. Stanisław Krysiński, (w:) tamże, z. 2, s. 567–568.

³⁹ W. Krajewski, *Nowe przyrządy chirurgiczne*, (w:) tamże, z. 1, s. 222.

⁴⁰ E. Biernacki, *Sprawozdanie z czynności pracowni TLW za rok 1897*, (w:) tamże, z. 2, s. 591–592.

1898

W 1898 r. (tj. w 78. roku istnienia TLW), za prezesury Bolesława Gepnera, w TLW odbyły się 32 posiedzenia, w tym 30 posiedzeń klinicznych. Uczestniczyły w nich 1944 osoby, w tym 1870 członków oraz 74 gości. Podczas posiedzeń klinicznych wygłoszono 35 odczytów. Przedstawiono 94 przypadki chorobowe, w tym preparaty anatomiczne i przyrządy lekarskie. W dyskusjach wystąpiło 60 mówców⁴¹.

Z opublikowanych w „Pamiętniku TLW” protokołów posiedzeń tegoż Towarzystwa za rok 1898 wynika, że w posiedzeniach tych uczestniczyły wówczas dwie lekarki: **Elżbieta Downarowicz** i **Stanisława Włodkowa**. Obie były na posiedzeniu klinicznym w dniu 26 kwietnia, podczas którego właśnie E. Downarowicz omawiała przypadek choroby Erba, leczony w oddziale chorób nerwowych Szpitala Starozakonnych. Prelegentka opisując to schorzenie, przedstawiła historię choroby oraz kilka preparatów anatomiczno-patologicznych omawianego przypadku⁴². Według Józefa Winiarskiego, ówczesnego sekretarza, „było to bardzo ciekawe i nader sumiennie zebrane spostrzeżenie”⁴³. (Ponadto na posiedzeniu Arkadiusz Puławski /1856–1932/ przedstawił pacjentkę z nowotworem śródpiersia⁴⁴, a Leonard Leszczyński /1859–1927/ – przyrząd do odkażania narzędzi lekarskich formaldehydem⁴⁵). Wspomniana internistka **S. Włodek (Włodkowa)**, z domu **Krygier (1869–1905)**, w 1897 r. otrzymała dyplom lekarza na szwajcarskim Uniwersytecie w Genewie⁴⁶, a po jego nostryfikacji w 1898 r. w Kazaniu przybyła do Warszawy, gdzie jako wolontariuszka pracowała u Arkadiusza Puławskiego w oddziale chorób wewnętrznych Szpitala Dzieciątka Jezus⁴⁷. W tym czasie E. Downarowicz, będąca od dwóch lat członkiem TLW, zajmowała się w Pracowni Doświadczalnej

⁴¹ J. Winiarski, *Sprawozdanie z czynności naukowych Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego za rok 1898*, (w:) *Rocznik Zarządu TLW, „Pamiętnik TLW” 1899*, t. 95; H. Bojczuk, *Spis posiedzeń*, s. 79.

⁴² *Posiedzenie kliniczne z dnia 26 kwietnia 1898 r.*, (w:) „Pamiętnik TLW” 1898, t. 94, z. 4, s. 513; E. Downarowicz, *Przypadek choroby Erba z przedstawieniem preparatów anatomiczno-patologicznych*, (w:) tamże, s. 515–516.

⁴³ J. Winiarski, *Sprawozdanie*, s. 644.

⁴⁴ A. Puławski, *Przedstawienie chorej z nowotworem śródpiersia*, (w:) „Pamiętnik TLW” 1898, t. 94, z. 4, s. 513–514.

⁴⁵ L. Leszczyński, *Przyrząd do wyjaławiania narzędzi lekarskich w formaldehydzie*, (w:) tamże, s. 515.

⁴⁶ T. Brzeziński, *Polskie peregrynacje*, s. 366.

⁴⁷ P. Szarejko, *Słownik lekarzy*, s. 397.

Towarzystwa badaniem mikroskopowym „różnych zmian patologicznych w układzie nerwowym”⁴⁸.

Data posiedzenia, w którym uczestniczyły lekarze-kobiety w 1898 r.	Nazwisko i imię lekarza-kobiety
26 kwietnia ⁵	E. Downarowicz Stanisława Włodkowa

⁵ *Posiedzenie kliniczne z dnia 26 kwietnia 1898 r.*, (w:) „Pamiętnik TLW” 1898, t. 94, z. 4, s. 513.

1899

W protokołach z posiedzeń TLW za rok 1899 nie odnotowano czynnego udziału kobiet-lekarek w działalności naukowej. Jedyną informację dotyczącą lekarek podano w protokole posiedzenia z dnia 17 października 1899 r., w którym to zapisano, że otrzymano w darze kilka prac dr **Józefy Joteyko (1866–1928)**⁴⁹, absolwentki paryskiej Akademii Lekarskiej⁵⁰. Dodać można, że J. Joteyko na stałe powróciła do Warszawy dopiero w 1919 r.⁵¹

1900

W tym roku, za prezesury Stanisława Markiewicza (1839–1911), odbyło się 31 posiedzeń, w tym 26 posiedzeń klinicznych. Uczestniczyły w nich 1794 osoby, 1719 członków Towarzystwa oraz 75 gości. Podczas posiedzeń klinicznych wygłoszono 21 odczytów, przedstawiono 79 przypadków chorobowych oraz kilkanaście różnych preparatów⁵². Wśród uczestników posiedzeń klinicznych były trzy lekarki: **Elżbieta Downarowicz**, członkini TLW oraz goście: (?) **Ostrowska** i **Antonina Zielińska**, która w 1898 r. otrzymała dyplom doktora na Wydziale

⁴⁸ H. Hoyer, *Sprawozdanie o pracach naukowych w Pracowni prowadzonych i dokonanych i wydatkach na Pracownię poczynionych w ciągu roku 1898*, (w:) „Pamiętnik TLW” 1899, t. 95, z. 2, s. 653–654.

⁴⁹ *Posiedzenie kliniczne z dnia 17 października 1899 r.*, (w:) „Pamiętnik TLW” 1899, t. 95, z. 4, s. 988.

⁵⁰ T. Brzeziński, *Polskie peregrynacje*, s. 433.

⁵¹ E. Hermann, *Neurologzy polscy*, Warszawa 1955, s. 289.

⁵² A. Łogucki, *Sprawozdanie z czynności naukowych TLW za rok 1900*, (w:) „Pamiętnik TLW” 1900, t. 97, z. 2, s. 315–316; H. Bojczuk, *Spis posiedzeń*, s. 81.

Lekarskim szwajcarskiego Uniwersytetu w Bernie⁵³. W 1899 r., po nostryfikacji dyplomu w Moskwie, osiedliła się w Warszawie, gdzie rozpoczęła praktykę lekarza ginekologa, a pod kierunkiem Stanisława Sawickiego (1860–1931) specjalizowała się w chirurgii, pracując w pierwszym pawilonie (prawego skrzydła) Szpitala im. Dzieciątka Jezus, przy ul. Nowogrodzkiej 59⁵⁴.

Antonina Zielińska po raz pierwszy przybyła na posiedzenie TLW w dniu 15 maja 1900 r. Na posiedzeniu tym m.in. Władysław Krajewski omawiał prezentowane tam wówczas preparaty chorego po operacji *perityphlitis*⁵⁵. Była też obecna na kolejnym posiedzeniu, podczas którego wspomniany już prelegent mówił o rozpoznawaniu i leczeniu *perityphlitis*⁵⁶. Wspólnie z **Ostrowską** przybyła też na posiedzenie w dniu 5 czerwca, na którym w dalszym ciągu toczyła się dyskusja na temat patogenyzy i leczenia *perityphlitis*⁵⁷ oraz wskazań i przeciw-wskazań do operacji⁵⁸.

Na posiedzeniu klinicznym w dniu 4 września 1900 r., na które przybyło zaledwie 29 członków TLW, neurolog **E. Downarowicz** przedstawiła 60-letniego pacjenta z „niezwykłym” zaburzeniem koordynacji ruchów kończyn dolnych oraz 50-letniego mężczyznę z lewostronnym bezwładem ciała⁵⁹.

1901

W tym roku, za prezesury Stanisława Markiewicza, w TLW odbyło się 30 posiedzeń, w tym 27 posiedzeń klinicznych. Uczestniczyło w nich 1845 osób, 1750 członków tegoż Towarzystwa oraz 95 gości. Na posiedzeniach klinicznych wygłoszono 25 odczytów. Przedstawiono 89 przypadków chorobowych, w tym kilka preparatów i różnych przyrzą-

⁵³ T. Brzeziński, *Polskie peregrynacje*, s. 339.

⁵⁴ P. Szarejko, *Słownik lekarzy*, t. 1, s. 610.

⁵⁵ *Posiedzenie kliniczne z 15 maja 1900 r.*, (w:) „Pamiętnik TLW” 1900, t. 96, z. 2, s. 338; W. Krajewski, *Pokaz preparatów, rysunków i chorych po operacji perityphlitis*, w: tamże, s. 341–351.

⁵⁶ *Posiedzenie kliniczne z 29 maja 1900 r.*, (w:) tamże, s. 354; W. Krajewski, *Rozpoznanie i leczenie perityphlitis*, (w:) tamże, s. 359–364.

⁵⁷ *Posiedzenie kliniczne z dnia 5 czerwca 1900 r.*, (w:) tamże, s. 366; T. Dunin, *O patogenyzy i leczeniu perityphlitis*, w: tamże, s. 373, 384.

⁵⁸ L. Krauze, *O wskazaniach do operacji perityphlitis i o perityphlitis traumatica*, w: tamże, s. 374; S. Bronowski, *O przeciwwskazaniach do operacji ostrych przypadków perityphlitis*, (w:) tamże, s. 375.

⁵⁹ E. Downarowicz, *Przypadek zaburzenia koordynacji ruchów kończyn dolnych u 61-letniego mężczyzny. Posiedzenie kliniczne dnia 4 września 1900 r.*, (w:) tamże, s. 533–534; *Przypadek bezwładu lewostronnego u 50-letniego mężczyzny*, (w:) tamże, s. 534.

dów lekarskich. W dyskusjach uczestniczyło 56 mówców⁶⁰. W ciągu tegoż roku w siedmiu posiedzeniach w charakterze gości uczestniczyło sześć lekarek. Były to: **Zofia Moraczewska**, **Stanisława Popławska**, **Janina Salberżanka**, **Wanda Szczawińska**, **Balbina Weissberżanka** i **Maria Zajkowska**.

Stanisława Popławska (1862–1923), rodem z Ostrołęki, w 1890 r. otrzymała dyplom lekarza na Uniwersytecie w Zurychu⁶¹. Po raz pierwszy przybyła na posiedzenie kliniczne TLW w dniu 26 marca 1901 r.⁶² Po raz drugi uczestniczyła w zebraniu, które odbyło się w dniu 30 kwietnia tego samego roku⁶³, a po raz trzeci – w dniu 7 maja. Na posiedzeniu, w grupie ośmiu gości, była też obecna **Zofia Moraczewska**⁶⁴, która w 1900 r. uzyskała dyplom lekarza w Zurychu⁶⁵. Zofia Moraczewska przybyła do TLW wraz z Wacławem Moraczewskim z lwowskiej kliniki profesora Antoniego Gluzińskiego. Podczas trwania posiedzenia W. Moraczewski wygłosił odczyt o nowych kierunkach badań przemiany materii w przypadku akromegalii⁶⁶.

Na posiedzenie Towarzystwa w dniu 8 października 1901 r. po raz pierwszy przybyła z Paryża **Wanda Szczawińska (1866–1955)**⁶⁷. Czternaście dni później w podobnym spotkaniu brały udział: **Janina Salberżanka** i **Maria Zajkowska**. Podjęto na nim dyskusję o nazewnictwie i sposobach rozróżniania tzw. zołżów od gruźlicy⁶⁸. Na posiedzeniu w dniu 19 listopada wśród siedmiu gości były dwie lekarki, wspomniana już powyżej **Maria Zajkowska** oraz **Janina Salberżanka (1861–1931)**, która w 1891 r. ukończyła studia lekarskie w Bernie, a swój szwajcarski dyplom nostryfikowała w Rosji w 1898 r.⁶⁹ Na posiedzeniu w dniu 19 listopada Józef Polikarp Brudziński demonstrował „cieplarkę” dla niemowląt z wrodzoną „nieudolnością do życia”⁷⁰. Na

⁶⁰ L. Dydyński, *Sprawozdanie z czynności naukowych TLW za rok 1901*, (w:) „Pamiętnik TLW” 1902, t. 98, z. 2, s. 361–362; H. Bojczuk, *Spis posiedzeń*, s. 82.

⁶¹ T. Brzeziński, *Polskie peregrynacje*, s. 496; P. Szarejko, *Słownik lekarzy*, t. 3, Warszawa 1995, s. 327–328.

⁶² *Protokół posiedzenia klinicznego z dnia 26 marca 1901 r.*, (w:) „Pamiętnik TLW” 1901, t. 97, z. 2, s. 341–347.

⁶³ *Protokół posiedzenia klinicznego z dnia 30 kwietnia 1901 r.*, (w:) tamże, s. 360.

⁶⁴ *Protokół posiedzenia klinicznego z dnia 7 maja 1901 r.*, (w:) tamże, s. 369.

⁶⁵ T. Brzeziński, *Polskie peregrynacje*, s. 496.

⁶⁶ W. Moraczewski, *Przemiana materii w przypadku akromegalii. Protokół posiedzenia klinicznego z dnia 7 maja 1901 r.*, (w:) tamże, s. 370–371.

⁶⁷ *Protokół posiedzenia klinicznego z dnia 8 października 1901 r.*, (w:) tamże, z. 4, s. 678.

⁶⁸ *Protokół posiedzenia klinicznego z dnia 22 października 1901 r.*, (w:) tamże, s. 689.

⁶⁹ *Protokół posiedzenia klinicznego z dnia 19 listopada 1901 r.*, (w:) tamże, s. 715; P. Szarejko, *Słownik lekarzy*, t. 5, Warszawa 2000, s. 407–408.

⁷⁰ J. P. Brudziński, *Cieplarka dla pielęgnowania niemowląt z wrodzoną nieudolnością do życia. Protokół posiedzenia klinicznego z dnia 19 listopada 1901 r.*, (w:) „Pa-

posiedzeniu klinicznym w dniu 17 grudnia 1901 r., na które przybyło 66 lekarzy, wśród siedmiu gości była, już po raz trzeci w 1901 r. **Maria Zajkowska**⁷¹. Aleksander Zawadzki przedstawił wówczas dwa przyrządy lekarskie własnego pomysłu. Były to: strzykawka i pompka do aseptycznego przepłukiwania pęcherza moczowego czy wstrzykiwania płynów, np. z soli fizjologicznej. Strzykawka pomysłu A. Zawadzkiego była testowana przez prof. Jana Mikulicza we Wrocławiu i otrzymała dobrą ocenę. Produkowała ją firma A. Manna z Warszawy⁷².

1902

W kolejnym roku, za prezesury Teodora Dunina (1854–1909), w 32 posiedzeniach TLW uczestniczyło 2203 lekarzy, w tym 2042 członków tegoż Towarzystwa oraz 161 gości⁷³. Wśród nich było osiem kobiet-lekarek: **E. Downarowicz**, członkini TLW oraz goście: **Zofia Garlicka**, **Jadwiga Korzonówna**, **Melania Lipińska**, **Bronisława Neufeldówna** – studentka ostatniego kursu medycyny oraz **Balbina Weissberżanka**, **Maria Zajkowska** i (?) **Zemecka**⁷⁴.

Tematyka posiedzenia klinicznego z dnia 28 stycznia 1902 r. zainteresowała znaczną, bo 88-osobową grupę lekarzy. Wśród nich były dwie lekarki nie należące do tego Towarzystwa: **Balbina Weissberg (Weissberżanka)** i **Maria Zajkowska**. Po przedstawieniu szeregu preparatów anatomicznych, tj. m.in. tętniaka aorty, płodu potworka, torbieli jajnika, a także chorego z obrzękiem śluzowatym i pacjentki po zabiegu przyszycia nerki wędrującej, rozpoczęła się dyskusja nad odczytem

miętnik TLW” 1901, t. 97, z. 4, s. 721–722.

⁷¹ *Protokół posiedzenia klinicznego z dnia 17 grudnia 1901 r.*, (w:) tamże, s. 740.

⁷² A. Zawadzki, *Dwa przyrządy własnego pomysłu. 1/ przyrząd do aseptycznego płukania pęcherza moczowego, 2/ przyrząd do płukania jam i jednoczesnego ich napełniania roztworem soli fizjologicznej lub płynem bez zmiany ciśnienia*, w: tamże, s. 742–743.

⁷³ S. Kopczyński, *Sprawozdanie z czynności naukowych TLW za rok 1902*, (w:) *Rocznik Zarządu Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego*, „Pamiętnik TLW” 1903, t. 99, z. 2, s. 395–396.

⁷⁴ *Protokół posiedzenia klinicznego z dnia 21 stycznia 1902 r.*, (w:) „Pamiętnik TLW” 1902, t. 98, z. 1, s. 132–133 oraz *Protokół posiedzenia klinicznego z dnia 28 stycznia 1902 r.*, w: tamże, s. 145; *Protokół posiedzenia klinicznego z dnia 18 lutego 1902 r.*, (w:) tamże, s. 173; *Protokół posiedzenia klinicznego z dnia 25 lutego 1902 r.*, (w:) tamże, s. 186; *Protokół posiedzenia klinicznego z dnia 4 marca 1902 r.*, (w:) tamże, z. 2, s. 379; *Protokół posiedzenia klinicznego z dnia 8 kwietnia 1902 r.*, (w:) tamże, s. 399; *Protokół posiedzenia klinicznego z dnia 6 maja 1902 r.*, (w:) tamże, z. 3, s. 566; *Protokół posiedzenia klinicznego z dnia 24 czerwca 1902 r.*, (w:) tamże, z. 3, s. 612; *Protokół posiedzenia klinicznego z dnia 4 listopada 1902 r.*, (w:) tamże, z. 4, s. 799; *Protokół posiedzenia klinicznego z dnia 25 listopada 1902 r.*, (w:) tamże, s. 815.

Kazimierza Rzędkowskiego (1870–1924) o cytotoksynach. Wszyscy dyskutanci podkreślali doniosłość odkrycia cytotoksyn dla medycyny praktycznej. W tym odkryciu upatrywano bowiem możliwość skutecznego leczenia nowotworów złośliwych⁷⁵. W dniu 18 lutego 1902 r. **Elżbieta Downarowicz** włączyła się do dyskusji nad odczytem Edwarda Flataua (1868–1932) na temat miasteni⁷⁶. Na posiedzenie kliniczne w dniu 25 lutego przybyła zaś po raz pierwszy **Melania Lipińska (1865–1933)**⁷⁷, która w tymże 1902 r. jako gość uczestniczyła jeszcze w dwóch posiedzeniach (24 czerwca, 25 listopada)⁷⁸. W grudniu 1902 r. na ręce prezesa Dunina złożyła podanie o przyjęcie jej do grona członków TLW. Wówczas to kandydaturę jej poparł Franciszek Neugebauer (1856–1914)⁷⁹. Sprawozdanie z przedstawionych przez nią medycznych publikacji naukowych, co prawda z rocznym opóźnieniem, odczytał Józef Peszke (1845–1916) w dniu 15 grudnia 1903 r.⁸⁰ Ale głosowanie nad przyjęciem jej do TLW na posiedzeniu (wyborczym w dniu 5 stycznia 1904 r.) nie odbyło się⁸¹. Nazwisko **Melanii Lipińskiej** nie figuruje na listach członków, opublikowanych w kolejnych rocznikach „Pamiętnika” Towarzystwa.

Od 1902 r. w posiedzeniach TLW uczestniczyła kolejna lekarka. Była to **Zofia Garlicka (1874–1942)**, która po raz pierwszy przybyła na posiedzenie kliniczne w dniu 8 kwietnia 1902 r.⁸², z nostryfikowanym w Kazaniu (w 1901 r.) dyplomem Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu w Zurychu (w 1899 r.)⁸³. Na posiedzenie kliniczne w dniu 6 maja 1902 r., podczas którego m.in. Wacław Męczkowski (1862–1922) wygłaszał odczyt na temat świadectw lekarskich dla osób z chorobami układu nerwowego, przybyło 81 członków TLW i 9 gości. Była wśród nich także **Zamecka**⁸⁴.

W posiedzeniu klinicznym w dniu 4 listopada tego samego roku po raz pierwszy uczestniczyła **Jadwiga Korzówna**⁸⁵.

W 1902 r., podobnie jak w ubiegłych latach, **Józefa Joteyko** i **Michalina Stefanowska** przysłały Towarzystwu kilka swoich publikacji

⁷⁵ „Pamiętnik TLW” 1902, t. 98, z. 1, s. 145–162.

⁷⁶ Tamże, s. 178.

⁷⁷ Tamże, s. 186.

⁷⁸ „Pamiętnik TLW” 1902, t. 98, z. 3, s. 612; z. 4, s. 815.

⁷⁹ *Posiedzenie administracyjne z dnia 16 grudnia 1902 r.*, (w:) tamże, z. 4, s. 836.

⁸⁰ *Posiedzenie z dnia 15 grudnia 1903 r.*, w: „Pamiętnik TLW” 1903, t. 99, z. 4, s. 1050.

⁸¹ *Posiedzenie wyborcze z dnia 5 stycznia 1904 r.*, w: „Pamiętnik TLW” 1904, t. 100, z. 1, s. 205–206.

⁸² *Posiedzenie kliniczne z dnia 8 kwietnia 1902 r.*, (w:) tamże, s. 1902; t. 98, z. 2, s. 399.

⁸³ Z. Garlicka, *Akta Izby Warszawsko-Białostockiej*, GBL Zb. Spec. Teczka L. 2185.

⁸⁴ *Posiedzenie kliniczne z dnia 6 maja 1902 r.*, (w:) „Pamiętnik TLW” 1904, t. 98, z. 3, s. 558–565.

⁸⁵ *Posiedzenie kliniczne z dnia 4 listopada 1902 r.*, (w:) tamże, z. 4, s. 799.

naukowych⁸⁶. W tym czasie (w latach 1899–1902) obie prowadziły w Belgii badania „nad sposobem znieczulania mięśni oraz oddzielnych nerwów i ośrodków nerwowych” za pomocą eteru i chloroformu⁸⁷.

1903

W tym okresie, za prezesury Teodora Dunina, w TLW odbyło się 30 posiedzeń. Uczestniczyło w nich 1772 lekarzy, w tym 1615 członków tegoż Towarzystwa oraz 157 gości. Podczas 28 posiedzeń klinicznych wygłoszono 26 odczytów. Przedstawiono 70 przypadków chorobowych. W dyskusji zabierało głos 58 mówców⁸⁸. W protokołach posiedzeń klinicznych (28) nie odnotowano jednak obecności lekarek⁸⁹.

1904

W 1904 r., za prezesury tegoż samego T. Dunina, w TLW odbyły się 32 posiedzenia. Uczestniczyło w nich 1885 osób, w tym 1813 członków tegoż Towarzystwa oraz 72 gości⁹⁰. Wśród uczestników było siedem lekarek. Były to: **Antonina Chrzczonowiczówna, Maria Fijałkowska, Maria Konarzewska, Michalina Paschalis, Matylda Piotrowska, Balbina Weissberżanka i Antonina Zielińska**. Pięć z nich (A. Chrzczonowiczówna, M. Fijałkowska, M. Konarzewska, M. Paschalis i M. Piotrowska) po raz pierwszy wówczas uczestniczyło w posiedzeniach TLW.

Michalina Paschalis (1870–1934), absolwentka Żeńskiego Instytutu Medycznego w Petersburgu (dyplom otrzymała w 1902 r.)⁹¹, po raz pierwszy była na posiedzeniu klinicznym w dniu 15 marca 1904 r. Wówczas to na tymże posiedzeniu Feliks Malinowski (1873–1947)

⁸⁶ *Posiedzenie kliniczne z dnia 30 września 1902 r.*, (w:) tamże, s. 771.

⁸⁷ E. Herman, *Neurologzy polscy*, Warszawa, 1958, s. 291–292.

⁸⁸ S. Kopczyński, *Sprawozdanie z czynności naukowych TLW za rok 1903*, (w:) Rocznik Zarządu Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego, „Pamiętnik TLW” 1904, t. 100, z. 2, s. 415.

⁸⁹ *Protokoły posiedzeń Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego za rok 1903*, (w:) „Pamiętnik TLW” 1903, t. 99, z. 1, s. 123–168; z. 2, s. 422–274; z. 3, s. 714–747; z. 4, s. 965–1052.

⁹⁰ T. Korzon, *Sprawozdanie z czynności naukowych Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego za rok 1904*, (w:) Rocznik Zarządu Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego, „Pamiętnik TLW” 1905, t. 101, z. 2, s. 363–364.

⁹¹ T. Brzeziński, *Polskie peregrynacje po dyplomach lekarskie*, Warszawa 1999, s. 448.

przedstawił pacjenta leczonego, z powodu wysypki, w warszawskim Ambulatorium św. Łazarza, przy ulicy Książęcej⁹². **M. Paschalis** w tymże roku uczestniczyła jeszcze we dwóch posiedzeniach, a mianowicie w dniu 26 kwietnia i 2 listopada 1904 r.

Maria Fijałkowska, która w tym samym 1902 r. ukończyła studia lekarskie w Petersburgu⁹³, po raz pierwszy przybyła na zebranie w dniu 22 marca 1904 r.⁹⁴, na którym Jan Świątecki przedstawił historię odkrycia radu i „zademonstrował 10 miligramów bromku radu”⁹⁵.

Maria Konarzewska (1871–?) była na posiedzeniach klinicznych w dniach: 7 i 21 czerwca 1904 r.⁹⁶ W dniu 7 czerwca Franciszek Neugebauer (1886–1925) i Władysław Krajewski (1855–1907) przedstawili 11-letniego chłopca z przypadkiem *osteomyelitis* i *appendicitis*, a Jakób Halpern (?) wygłosił odczyt pt. *Miejscowy wpływ wzmożonej czynności mięśni na nieprawidłowe odżywianie skóry*⁹⁷. Natomiast w dniu 21 czerwca Bohdan Korybut Daszkiewicz (1866–1921) omawiał znacznie związków glicerynowo-fosforowych w leczeniu zaburzeń łaknienia u dzieci, a Alfons Malinowski (1850–1921) wygłosił odczyt na temat leczenia płonicy surowicą przeciwploniczą. Na tymże spotkaniu była również obecna **Antonina Chrzczonowiczówna (1867–1906)**⁹⁸, która w 1902 r. otrzymała dyplom lekarza na Uniwersytecie w Genewie. Rok później dyplom ten nostryfikowała w Char-kowie⁹⁹.

Na posiedzenie 4 października 1904 r. przybyło 51 osób, 47 członków TLW oraz 4 gości. Wśród nich były trzy lekarki: **Matylda Piotrowska Antonina Zielinska** oraz **Balbina Weissberżanka**. W dniu posiedzenia Adolf Kozerski (1864–1941) przedstawił pacjenta po wyleczeniu „wilka” nosa lampą Finsena, a Adam Karczewski (1860–1909) i Zygmunt

⁹² F. Malinowski, *Przypadek luers annularis et papulo-squamosa. Posiedzenie kliniczne z dnia 15 marca 1904 r.*, w: „Pamiętnik TLW” 1904, t. 100, z. 1, s. 259.

⁹³ T. Brzeziński, *Polskie peregrynacje*.

⁹⁴ *Posiedzenie kliniczne z dnia 22 marca 1904 r.*, (w:) „Pamiętnik TLW” 1904, t. 100, z. 1, s. 259.

⁹⁵ J. Świątecki, *Historia odkrycia radu*, (w:) tamże, s. 260.

⁹⁶ *Posiedzenie kliniczne z dnia 7 czerwca 1904 r.*, (w:) tamże, z. 3, s. 606; *Posiedzenie kliniczne z dnia 21 czerwca 1904 r.*, (w:) tamże, s. 616.

⁹⁷ F. Neugebauer, *Kręgozmyk i zwężenie miednicy. Posiedzenie kliniczne z dnia 7 czerwca 1904 r.*, (w:) tamże, s. 607–614; M. Sadowski, W. Krajewski, *Osteomyelitis i appendicitis u 11-letniego chłopca*, (w:) tamże, s. 606; J. Halpern, *Miejscowy wpływ wzmożonej czynności mięśni na nieprawidłowe odżywianie skóry*, (w:) tamże, s. 614–615.

⁹⁸ B. Korybut Daszkiewicz, *Kilka słów o znaczeniu leczniczym związków glicerynowo-fosforowych u dzieci. Posiedzenie kliniczne z dnia 21 czerwca 1904 r.*, (w:) tamże, s. 616–618; A. Malinowski, *W sprawie leczenia płonicy surowicą przeciwploniczą*, (w:) tamże, s. 619–621.

⁹⁹ T. Brzeziński, *Polskie peregrynacje*, s. 367.

Koronkiewicz (1875–1908) omawiali zagadnienie zachowawczego leczenia przypadków poporodowego wycisowania macicy¹⁰⁰.

Na posiedzeniu klinicznym w dniu 2 listopada 1904 r., na które przybyły 52 osoby, 49 członków TLW i 3 gości, była też **Michalina Paschalis**. Wówczas to Władysław Szteyner (1856–1927) przedstawił rentenogram rany postrzałowej mózgu w okolicy skroniowej. Natomiast Jan Świątecki – przypadek usunięcia brodawki za pomocą naświetlania radem. Omawiał też działanie promieni radowych na siatkówkę. Podobny temat podjął Adolf Kozerski¹⁰¹.

1905

Za prezesury T. Dunina w TLW odbyło się 28 posiedzeń. Uczestniczyło w nich 1427 osób, 1383 członków tegoż Towarzystwa oraz 44 gości. Podczas 26 posiedzeń klinicznych wygłoszono 21 odczytów, przedstawiono 23 przypadki chorobowe; w dyskusji uczestniczyło 57 osób¹⁰².

W tymże roku wśród gości uczestniczących w posiedzeniach klinicznych były dwie lekarki: **Kamila Horowitzówna** i **Maria Fijałkowska**. **Kamila Horowitzówna** była jedynym gościem na posiedzeniu klinicznym w dniu 17 stycznia 1905 r. Na posiedzeniu tym m.in. Leon Karwacki „demonstrował odczynniki własnego pomysłu do badania odczynu aglutynacyjnego w próbówce”, które można było już nabyć w warszawskiej aptece Wincentego Karpińskiego, przy ulicy Elektralnej 35¹⁰³.

W dniu 27 czerwca 1905 r. na posiedzenie przybyła też, po raz drugi, wspomniana już **Maria Fijałkowska**¹⁰⁴, a mająca wtedy miejsce dyskusja dotyczyła wskazań i przeciwwskazań do zabiegów chirurgicznych

¹⁰⁰ *Posiedzenie kliniczne z dnia 4 października 1904 r.*, (w:) „Pamiętnik TLW” 1904, t. 100, z. 4, s. 779; A. Kozerski, *Przypadek wilka nosa leczony lampą Finsena*, w: tamże, s. 779–780; A. Karczewski, Z. Koronkiewicz, *O leczeniu zachowawczem przewlekłego poporodowego wycisowania macicy*, w: tamże, s. 780–782.

¹⁰¹ *Posiedzenie kliniczne z dnia 2 listopada 1904 r.*, w: tamże, s. 799; W. Steyner, *Rentenogram rany postrzałowej mózgu w okolicy skroniowej*, w: tamże, s. 800; J. Świątecki, *Usunięcie brodawki za pomocą naświetlania radem*, w: tamże, s. 800–804; A. Kozerski, *O stosowaniu naświetlań radem*, (w:) tamże, s. 804–806.

¹⁰² T. Korzon, *Sprawozdanie z czynności naukowych Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego za rok 1905*, w: *Rocznik Zarządu Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego*, „Pamiętnik TLW” 1906, t. 102, z. 2, s. 378–379; H. Bojczuk, *Spis posiedzeń TLW za lata 1820–1939*, materiały własne, rękopis, s. 86.

¹⁰³ *Posiedzenie kliniczne z dnia 17 stycznia 1905 r.*, (w:) „Pamiętnik TLW” 1905, t. 101, z. 1, s. 172.

¹⁰⁴ Tamże, s. 172.

w niektórych chorobach wewnętrznych¹⁰⁵. Kilku mówców podkreślało szczególne zasługi Teodora Dunina w chirurgicznym leczeniu zapalenia wyrostka robaczkowego oraz usunięciu kamieni nerkowych i żółciowych¹⁰⁶.

c.d.n.

¹⁰⁵ T. Dunin, *W sprawie wczesnego operowania w niektórych chorobach wewnętrznych*, w: tamże, s. 645–646; K. Rzętkowski, *W sprawie wczesnego radykalnego leczenia chorób wewnętrznych*, (w:) tamże, s. 647–648; B. Sawicki, *W sprawie wczesnego operowania w chorobach wewnętrznych*, (w:) tamże, s. 655.

¹⁰⁶ W. Krajewski, *W sprawie stosowania chirurgii w chorobach wewnętrznych i zasługi Dunina w zastosowaniu chirurgii w chorobach wewnętrznych*, (w:) tamże.